

Energietransitie: **wie durft?**

tekst: Martijn Boelhouwer & Tom Wouters
illustraties: Thorbjorn Kongshavn/iStockphoto

Iedereen heeft de mond vol van duurzame energie. Maar de politiek moet bezuinigen, de markt beweegt niet, klanten zijn niet bereid er extra voor te betalen. En de netbeheerders wíllen wel initiatieven nemen om de energietransitie vorm te geven, maar hebben formeel slechts beperkte bewegingsruimte. Hoe komen we uit de impasse?

Overheden over de hele wereld – en dus ook in Nederland – hebben klimaatdoelstellingen geformuleerd. Zo wil Nederland al in 2020 een CO_2-reductie van 20% realiseren, om in 2050 uiteindelijk 90% minder CO_2 uit te stoten. Daarnaast zijn er doelstellingen voor de inzet van duurzame energie: in 2020 moet dat 14% bedragen, terwijl het nu slechts 4% is. Liggen we op koers? Nauwelijks. De Rekenkamer concludeerde vorig jaar dat ‘de ambities van de overheid niet zijn gehaald, en zullen ook niet gehaald worden in 2020 als de overheid niet een tandje bijzet.’ Hoogste tijd dus om er meer werk van te maken.

ENERGIETRANSITIE

Deze verandering van de energiehuishouding – de energietransitie – heeft consequenties voor alle partijen in de energiemarkt. Het behelst onder meer de vervanging van fossiele brandstoffen door duurzame energiebronnen zoals wind en zon, energiebesparing en de inzet van duurzame technologie.
Investeren in windmolens en zonnepanelen alleen is dus niet voldoende. Ook de energienetten moeten aan de nieuwe ontwikkelingen worden aangepast, bijvoorbeeld omdat klanten in de (nabije) toekomst zelf energie gaan opwekken en ze die willen kunnen terugleveren in de netten. Netbeheer Nederland (de gezamenlijke netbeheerders) pleit daarom bij monde van directeur Rens Knegt voor een ketenbenadering: “De betrokken partijen moeten veel meer onderling samenwerken om de gestelde doelen te bereiken en zouden minder vanuit de traditionele rolpatronen moeten denken.”

INTELLIGENTE NETTEN

Vernieuwde, intelligente energienetten zijn een belangrijke randvoorwaarde om de energietransitie mogelijk te maken. Op dit moment investeren de netbeheerders in ons land samen jaarlijks al circa twee miljard euro in de vervanging en uitbreiding van het energienet. Maar in de periode tot 2050 zal er tussen de 20 en de 70 miljard euro extra moeten worden geïnvesteerd om de energienetten aan te passen. “De aanleg van een nieuw energienet kost inclusief inspraakprocedures en vergunningen een paar jaar. Als het om het hoogspanningsnet gaat zelfs tien jaar. Bovendien gaat een energienet voor minimaal vijftig jaar de grond in. Dat maakt het belangrijk om vooruit te denken en de juiste investeringen in de juiste hoeveelheid te doen”, zegt Knegt.

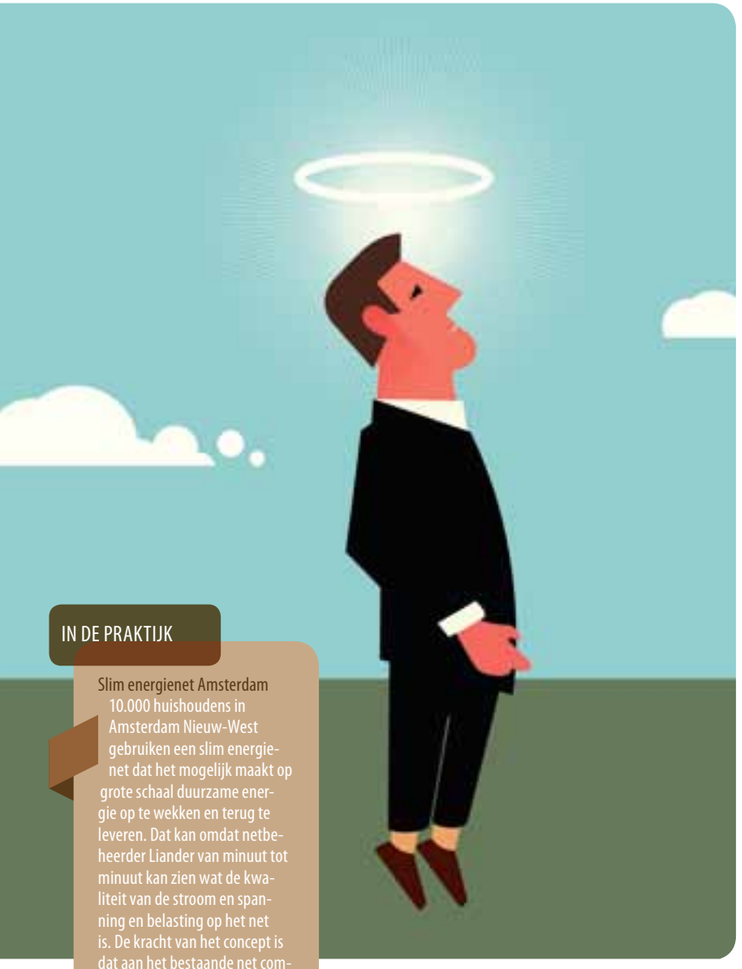
GRIJS GEBIED

Er moet echter ook geïnvesteerd worden in zaken die zich op het snijvlak bevinden van energielevering en

‘De ambities van de overheid zijn niet gehaald, en zullen ook niet gehaald worden in 2020 als de overheid niet een tandje bijzet’

DEBAT

Op woensdag 12 september is tijdens het congres ‘Het energienet van de toekomst | Hart voor energie’ uitvoerig over dit onderwerp gedebatteerd door politici, marktpartijen en wetenschappers. Kijk voor een verslag/impressie van dit congres op netbeheernederland.nl



‘Gebruik publieke ondernemingen om publieke doelstellingen te bereiken’

ook een positief signaal aan de markt dat er voor langere termijn wordt geïnvesteerd, zodat andere partijen in de energiemarkt in beweging durven komen. Dat vertrouwen is essentieel om projecten van de grond te krijgen”, vindt Knegt.

BETAALBAARHEID

Dan is er nog de kwestie betaalbaarheid. De miljardeninvesteringen in de energienetten worden betaald uit de tarieven voor het distribueren van elektriciteit en gas. Die tarieven zijn door de overheid gereguleerd: de Energiekamer van de Nederlandse Mededingingsautoriteit (NMa) bepaalt op basis van een aantal parameters de maximumtarieven die de netbeheerders in rekening mogen brengen. De huidige tariefstructuur is echter vooral gericht op beheer en onderhoud van de bestaande energienetten. Het biedt te weinig ruimte voor investeringen in innovatie. De Tweede Kamer heeft uitgesproken belemmeringen voor duurzame energie zoveel mogelijk uit de weg te willen ruimen. Randvoorwaarde is dat het moet passen ‘binnen verantwoorde financiële kaders van het Rijk’. Dat geeft weliswaar wat meer bewegingsruimte, maar biedt geen soelaas voor de financiering van duurzaamheidsprojecten door de netbeheerders.

Het standpunt van het ministerie van Economie, Landbouw en Innovatie (EL&I) is dat de markt nieuwe initiatieven zelf moet oppakken. Er wordt door de overheid geen dwingende keuze gemaakt voor of tegen specifieke energiebronnen. Wel bestaan er subsidieregelingen voor duurzame energie.

Ook initiatieven om energie te besparen moeten vooral bij marktpartijen, zoals bijvoorbeeld energieleveranciers, vandaan komen. Die aarzelen om initiatieven te ontplooien, omdat er vaak geen sluitende business case is. De Vereniging van Nederlandse Gemeenten heeft het Kabinet gevraagd meer in te zetten op energiebesparing. En de provincies, verenigd in het Interprovinciaal Overleg, zetten in op provinciale regie op het gebied van windenergie.

HOE NU VERDER?

De Nederlandse energienetten behoren tot de meest betrouwbare ter wereld. Klanten zijn over het algemeen tevreden over de kwaliteit en de betrouwbaarheid. Tegelijkertijd wordt energie gestaag duurder. Mede daardoor willen steeds meer klanten best investeren in energiebesparing en zonne-energie. Deze duurzame energieprojecten zijn vooralsnog lokale burgerinitiatieven. De huidige energiewet staat het namelijk niet toe dat deelnemers alle zonnepanelen aan elkaar koppelen tot één energiecentrale, tenzij mensen bereid zijn enorm veel energiebelasting en BTW te betalen. Dat is een forse barrière. Slimme energienetten zouden volop mogelijkheden kunnen bieden voor grootschaliger inzet van deze duurzaamheidsprojecten. Zo kunnen tijdafhankelijke prijsprikkels op een slim net – waarbij bijvoorbeeld de wasmachine aangaat op het moment dat de zon schijnt en de energieprijs laag is - ertoe leiden dat mensen bewuster omgaan met energie. In zogenoemde proeftuinen van onder meer de netbeheerders Enexis en Alliander worden hier op dit moment ervaringen mee opgedaan. Geef de netbeheerders meer ruimte en er ontstaan nog meer mogelijkheden voor een duurzame toekomst.

WAAR EEN WIL IS

De voorbeelden waarbij leveranciers, netbeheerders en klanten de handen ineen hebben geslagen en duurzame initiatieven ontplooien, bewijzen dat de energietransitie wel degelijk kans van slagen heeft. Maar zolang alles wordt overgelaten aan de markt en het overheidsbeleid is niet altijd even consequent en samenhangend is, wordt het nog een hele toer. Laten we hopen dat het nieuwe kabinet zich bewust is van de uiterst belangrijke rol die de overheid heeft bij het bereiken van de door henzelf uitgesproken klimaatdoelstellingen. Uit analyse van de verkiezingsprogramma’s valt op dat bijna alle politieke partijen aandacht besteden aan duurzame, schone energie, hoewel een concrete invulling veelal ontbreekt.

VOLDOENDE ARGUMENTEN

Netbeheer Nederland vindt dat er meer mogelijkheden moeten komen voor samenwerking om duurzame energievormen te exploiteren en de energienetten daaraan aan te passen. Iedereen weet: verduurzaming kost geld op de korte termijn, maar op de lange termijn levert het veel op: klimaatdoelstellingen worden behaald (de CO_2 uitstoot van zon- en windenergie is nul), innovatie levert maatschappelijke en economische voordelen op en bovendien worden we minder afhankelijk van schaarse brandstoffen. Er zijn voldoende argumenten om vanuit ieders rol gezamenlijk serieus werk te maken van de verduurzaming van de Nederlandse energievoorziening.

IN DE PRAKTIJK

Slim energienet Amsterdam

10.000 huishoudens in Amsterdam Nieuw-West gebruiken een slim energienet dat het mogelijk maakt op grote schaal duurzame energie op te wekken en terug te leveren. Dat kan omdat netbeheerder Liander van minuut tot minuut kan zien wat de kwaliteit van de stroom en spanning en belasting op het net is. De kracht van het concept is dat aan het bestaande net computer- en sensortechnologie is toegevoegd die het net intelligent maakt.

TexelEnergie is de eerste en de grootste energie coöperatie in Nederland. Het kleinschalige energiebedrijf levert 100% duurzame energie. Een kwart van alle energie op het eiland loopt via de coöperatie waar deelnemers actief in kunnen deelnemen.

Groen gas In Putten (Gelderland) wordt organisch restafval en andere biomassa door een biovergistingsinstallatie omgezet in groene stroom en warmte. Met de warmte worden de boerderij én het water van het nabijgelegen subtropisch zwembad ‘Bosbad Putten’ verwarmd.



COLUMN: HAN SLOOTWEG

POLITIEK GEHARREWAR

In ontwikkelde landen heeft de overheid een breed takenpakket. In de kern: ‘het bevorderen van welvaart en welzijn van de burgers’. Op de vraag wat welvaart en welzijn precies inhouden, bestaat een diversiteit aan antwoorden, al naar gelang je politieke kleur. Het is echter boven alle twijfel verheven dat adequate energievoorziening een belangrijke voorwaarde is voor welvaart en welzijn.

Het is daarom verbazingwekkend dat energievoorziening zo weinig politieke aandacht krijgt. Mogelijk is de energiesector slachtoffer van zijn eigen succes. In Nederland beschikken burgers al decennialang over een betrouwbare energievoorziening voor een alleszins redelijke prijs. Het aantal mensen (en kiezers) dat direct bij de energievoorziening betrokken is, is relatief beperkt. Ook speelt mee dat de energievoorziening grotendeels onzichtbaar is. Dit alles is niet bevorderlijk voor de politieke aandacht.

Maar de maatschappelijke ontwrichting door gas- en stroomstoringen onderstreept het essentiële belang van een goede energievoorziening. Dat onze energievoorziening vooral draait op fossiele brandstoffen, zou voor de politiek eveneens een weinig geruststellende gedachte moeten zijn. De voorraden fossiele brandstoffen zijn eindig, het op grote schaal winnen en verbranden ervan bedreigt ons milieu en voor de aanvoer zijn we afhankelijk van landen met minder stabiele regimes. Regimes die het bovendien niet altijd even nauw nemen met fundamentele mensenrechten.

Ik mis een degelijk debat over hoe wij op langere termijn een adequate energievoorziening in stand houden. De discussie blijft steken in een academische gedachtewisseling over het effect van subsidies of welke taken kunnen worden overgelaten aan de markt en welke moeten worden ondergebracht bij de (gereguleerde) netbeheerders. Vanwege het belang van een adequate energievoorziening en de verduurzaming van ons energiesysteem geef ik graag een aantal beleidsadviezen voor het nieuwe regeerakkoord:

- Maak netbeheerders verantwoordelijk voor energiebesparing, in plaats van commerciële energiebedrijven. Netbeheerders zijn gebaat bij energiebesparing, omdat dit de investeringen in hun netten kan reduceren. Het belang van commerciële energiebedrijven bij energiebesparing kun je betwijfelen.
- Breid de aansluitplicht van netbeheerders uit tot het Nederlandse deel van het continentaal plat, zodat de kosten van het aansluiten van off shore windturbines op het elektriciteitsnet voor rekening komen van alle gebruikers van het netwerk. Zo wordt voorkomen dat investeringen ten behoeve van kolencentrales wél voor rekening van de maatschappij komen, maar investeringen ten behoeve van wind op zee niet.
- Maak salderen van duurzame elektriciteitsproductie en afname op verschillende locaties mogelijk. Dit bevordert een kosteneffectieve productie van duurzame energie.
- Herzie de warmtewet en breng warmtenetten onder bij de netbeheerders. Zij zijn gewend te werken met gereguleerde, lage (financiële) rendementen en een lange tijdshorizon. Ook maakt dit risicospreiding mogelijk waardoor projecten beter haalbaar worden.
- Breng ruw biogasnetten onder het gereguleerde regime van de Gaswet, zodat de veiligheid is gewaarborgd en oneigenlijke financiële verschillen tussen het transport van ruw biogas en Groen Gas (= op aardgaskwaliteit gebracht biogas) worden geëlimineerd.

Dat deze adviezen bijdragen aan de transitie naar een duurzamere energievoorziening kan rationeel en logisch beargumenteerd worden. Hun geldigheid is daarom niet afhankelijk van de politieke kleur van onze nieuwe regering. En dat is maar goed ook. Betrouwbare en duurzame energievoorziening is namelijk te belangrijk om een speelbal te worden van politiek geharrewar.

PROF.DR.IR. J.G. (HAN) SLOOTWEG IS HOOGLERAAR AAN DE TECHNISCHE UNIVERSITEIT EINDHOVEN EN IS DAARNAAST WERKZAAM BIJ EEN REGIONALE NETBEHEERDER